

Mimar Mehmed Nihad Nigizberk ve Çalışmaları¹

Arş. Gör. Mekselina GECECİ
Biruni Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü
<https://orcid.org/0000-0001-9296-3813>
mekselina.gececi@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ
Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
<https://orcid.org/0000-0001-8308-0170>
handeebru@gmail.com

Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN
Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
<https://orcid.org/0000-0002-0021-2076>
pvarian@gmail.com

Özet

Bu çalışmada, dönemi için oldukça önemli olmasına rağmen üzerinde durulmamış, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti üyesi Mimar Mehmed Nihad Nigizberk'in hayatı ve çalışmaları incelenmiştir. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar, Osmanlı mühendis ve mimarlarının kurduğu cemiyetlerde Mimar Nihad Bey'in yer alması, içinde yetiştiği "hürriyet" ortamının, onun üzerindeki tesirinin önemli bir göstergesidir. Kemaleddin Bey'in Evkaf ekolünde yetişen Mimar Nihad Bey, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Mimari üslubunun önemli bir temsilcisi olmuştur. Mehmed Nihad Nigizberk'in vefatının ardından Vasfi Egelî'nin Arkitekt dergisinde yayımladığı "Mimar Nihad Nigizberk, 1878-1945" makalesi mimar hakkında yazılan en erken tarihli metindir. Ali Esat Göksel ve Sinan Kunalalp, Atatürk ve Sanat Sempozyumu'nda sundukları "Mimar Mehmed Nihad Nigizberk, Evkaf İdaresi ve Ulusal Mimarlık Akımı" adlı bildiriyle mimarı tanıtmışlardır. 2007 yılında TMMOB Mimarlar Odası'nın düzenlediği Mimar Kemalettin ve Çağı, Mimarlık/ Toplumsal Yaşam/ Politika Sempozyumu'nda Ali Cengizkan'ın hazırladığı "Mehmet Nihat Nigizberk'in Katkıları, Evkaf İdaresi ve Mimar Kemalettin" adlı bildiri, Nihad Bey hakkında en kapsamlı bilgiyi sunmakla birlikte, bu bildiride Nigizberk'in hayatı Mimar Kemaleddin Bey üzerinden incelenmiştir. Haziran 2019'da erişime açılan Koç Üniversitesi Mehmed Nihad Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Nihad Bey'in çalışmalarına ait boşluk noktalarını aydınlatmak için yeni bir kaynak oluşturmuştur. Bu çalışmada yeni bilgi ve belgelerin eklenmesi ile Mimar Mehmed Nihad Nigizberk konusundaki bilgilerin artırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimar, Mehmed Nihad Nigizberk, Milli Mimari, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, II. Meşrutiyet Dönemi.

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı lisansüstü programında hazırlanan "II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da Çalışan Mimarlar" başlıklı tez çalışması bu makalenin temelini oluşturmaktadır.

Architect Mehmed Nihad Nigizberk and His Works

Abstract

In this study, the life and works of the architect Mehmed Nihad Nigizberk, who is a member of the Association of Ottoman Engineer and Architect, were examined, although it was very important for the period, it was not fully emphasized. From the II. Constitutional Monarchy to the Republic, being included Architect Nihad in the associations established by Ottoman engineers and architects is an important indicator of the "freedom" environment in which he grew up and it influence on him. Architect Nihad, who grew up in the Evkaf ecole of Architect Kemaleddin, became an important representative of the National Architecture style from the Ottoman to the Republic. Koç University Mehmet Nihat Nigizberk Collection of Architectural Drawings and Photographs, which was opened in June 2019, created a new resource to illuminate the gaps of Architect Nihad's work.

The article "Architect Nihad Nigizberk, 1878-1945" published by Vasfi Egeli in Arkitekt magazine after the death of Mehmed Nihad Nigizberk is the earliest text written about him. "Mehmet Nihat Nigisberk's Contributions, Foundations Administration and Architect Kemalettin" written by Ali Cengizkan at the Symposium of Architect Kemalettin and His Period, Architecture / Social Life / Politics organized by TMMOB Chamber of Architects in 2007, provided the most comprehensive information about Nihad Nigizberk, However the life of Nigizberk is examined through Architect Kemaleddin. In this study, it is aimed to increase the knowledge on Architect Nihad by adding new information and documents.

Key Words: Architect, Mehmed Nihad Nigizberk, National Architecture, The Association of Ottoman Engineers and Architects, II. Constitutional Monarchy Period.

1. Giriş

Yeni Osmanlılar'ın girişimleriyle kurulan I. Meşrutiyet'e, II. Abdülhamid'in 1878'de son vermesinin ardından, II. Abdülhamid'e karşı yeni bir topluluk 2 Haziran 1889'da ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllarda Jön Türkler olarak anılacak olan bu topluluğun ilk örgütlenme girişimi olan İttihad-ı Osmanî Cemiyeti, Askerî Tıbbiye öğrencilerinden İshak Sükûtî, Mehmed Reşid, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo ve Hüseyinzâde Ali'nin girişimleriyle bu tarihte kurulmuştur. Bir süre faaliyetlerini gizli olarak sürdüren bu Cemiyet yurt dışında, ağırlıklı olarak Paris'te kurulan II. Abdülhamid karşıtı diğer topluluklarla birleşerek Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti adını almış ve 28 Mayıs 1908'de Makedonya'daki konsolosluklara sunduğu bir layiha ile varlığını resmen duyurmuştur ("II. Meşrutiyet'in İlk Yılı", 2018: 12-20).

II. Abdülhamid, tüm bu gelişmeler üzerine İttihad ve Terakki Cemiyeti'yle bağlantısı olduğu düşünülen tüm öğrenci ve subayları tutuklatmış, Rumeli'ye hafiyeler göndererek bu bölgede kontrol sağlamaya çalışmıştır. II. Abdülhamid'in bölgedeki müdahalesi, küçük çaplı askeri isyanlara sebep olmuş, bu durum İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni harekete geçirmiştir ("II. Meşrutiyet'in İlk Yılı", 2018: 14-15). İttihad ve Terakki Cemiyeti liderlerinden Niyazi Bey, 5 Temmuz 1908'de Makedonya'da ve Resne'de isyanı başlatmış, bir süre sonra bu isyana Enver Bey de katılmıştır. Rumeli'de başlıca şehirlerden (Kosova, Selanik, Serez ve Piriştina)

Yıldız Sarayı'na meşrutiyetin ilan edilmesini isteyen telgraflar gönderilmeye başlanmıştır. Meşrutiyet ilan edilmezse 3. Ordu'nun İstanbul'a yürüyeceği tehdidi bu telgraflarda bildirilmiştir. Durumun kontrolden çıktığını gören Sultan II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de Kânûn-i Esâsî'yi yeniden yürürlüğe koyarak meşrutiyeti ikinci kez ilan etmiştir (İnalçık, 2016: 299-300).

Bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda Mimar Mehmed Nihad Nigizberk Sanayi-i Nefise Mektebi'nden yeni mezun olmuş genç bir mimardır. Meslek yaşamına yeni adım atmış, Holzmann firmasının yürüttüğü Haydarpaşa Garı inşaatında göreve başlamıştır. Ardından Ekim 1909'da Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniyesi'ne dahil olarak hem II. Abdülhamid'in hem de İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin desteklediği Pantürkizmin mimariye yansması olan Milli Mimari üslubunun en önemli temsilcilerinden Mimar Kemaleddin Bey'in yanında yetişmiştir. Mimar Kemaleddin'in ölümüne kadar yanından ayrılmayan Nihad Bey, sonrasında onun izinden devam ederek Filistin'de inşa ettiği Kudüs Palas Oteli'yle Milli Mimari'nin, Kemaleddin Bey'in ifadesiyle "Tarz-ı Mi'mâri-i Osmani"nin, Cumhuriyet yıllarında da etkilerinin devam etmesini sağlamıştır.

2. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Cemiyetleşme Girişimleri ve Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti

II. Meşrutiyet'in ilanının bir sonucu olarak birçok meslek kolunda olduğu gibi mimarlar arasında da örgütlenme girişimleri başlamıştır. Bu dönemde mimarlar tarafından fiilen kurulduğu bilinen dört adet cemiyet bulunmaktadır. Bunlar Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie, Association Ottomane des Architectes et Ouvrier ve Dersaadet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti'dir. Bunlardan en erken tarihli olanı II. Meşrutiyet'in ilanından 1 ay gibi kısa bir sonra kurulan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'dir.

28 Ağustos 1908'de (R. 15 Ağustos 1324) Sirkeci istasyon bahçesinde, Mimar Kemaleddin Bey'in daveti üzerine toplanan mühendis ve mimarlar, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmasına, geçici bir heyet aracılığıyla dâhili ve umumi nizamnamelerin hazırlanmasına karar vermişlerdir (Tanin, 14 Eylül 1908: 4). Bunu gerçekleştirmek için kurulan geçici heyet Hulusi, Boyacıyan, Kemaleddin, Karakaş, Refik, Ziya ve Terziyan² Efendilerden oluşmaktadır (Okay, 2008: 151). Ardından Mimar Kemaleddin Bey, 14 Eylül 1908'de (R. 1 Eylül 1324), Tanin gazetesinde geçici heyet adına verdiği ilanla, meslektaşlarını, alınan kararlar ve koyulan kurallar hakkında bilgi vermek üzere 18 Eylül 1908 (R. 5 Eylül 1324) tarihinde Taksim bahçesindeki bir dairede toplanmaya davet etmiştir (Tanin, 14 Eylül 1908: 4).

² Osmanlı vatandaşı ve Ermeni olan Yetvart Terziyan Efendi, Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne ve Mekteb-i Sultani Fransızca muallimlerinden Terziyan Tomas Efendi'nin oğludur. 1880 (H. 1297, R. 1296) senesinde İstanbul'da doğmuştur. İstanbul'da Ermeni Katolik Mektebi'nde eğitim görmüş, Venedik Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi'nde mesleki eğitimini tamamlamıştır. Önce Sermimar Raimondo D'aronco'nun yanında istihdam edilerek, Ebniye-i Seniyye Anbârı İdaresine tayin olmuştur. Sırasıyla Emlak-ı Hümayun Birinci Şubesi Mimar ve Serressamı, Şehremaneti Heyet-i Fenniye Birinci Şube Mimarı, Şehremaneti Heyet-i Fenniye İkinci Şube Müdür Muavini ve Şehremaneti Heyet-i Fenniye Dördüncü Mimarı Şubesi Başkanı olarak görev yapmıştır. Mimar Yetvart Terziyan hakkında daha fazla bilgi için bkz. Gececi, M. (2021). II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da Çalışan Mimarlar. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 89-94.

22 Ocak 1909 (R. 9 Kânunusani 1324) Cuma günü, Galata Ticaret Hanı'nda gerçekleştirilen bir başka toplantının ardından, Cemiyet'in İdare Meclisi üyeleri seçilmiş, dâhili ve umumi nizamnameleri düzenlenmiştir. İdare Meclisi'nde Reis Hulusi Bey; Reis-i Sani Boyacıyan Efendi ve Vedad Bey; Kâtipler Kemaleddin Bey, Karakaş Efendi ve Ziya Bey; kütüphane ve evrak memuru Refik Bey; azâlar Said Bey, Papa Efendi, Edhem Bey, Adamantides Efendi'dir. Teftiş Heyeti ise, Arslan Efendi, Mustafa Bey, Talat Bey'den oluşmaktadır (Tanin, 24 Ocak 1909: 4).

Cemiyet, Ekim 1909'dan Eylül 1910'a kadar düzenli olarak her ay Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası adı altında bir mecmua yayımlamıştır. (Günergun, 2008: 48-51). Cemiyet hakkında kapsamlı bilgi sunmasının yanı sıra bu mecmualar, II. Meşrutiyet yıllarında, Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren mimarları tespit etmek için de önemli bir kaynaktır. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası'nın Ekim 1909 (1325) tarihli birinci, Kasım 1909 (1325) tarihli ikinci, Ocak 1910 (1325) tarihli dördüncü ve Temmuz 1910 (1326) tarihli onuncu sayılarında, Cemiyet'e kaydolan asli üyeler liste halinde ilan edilmiştir. Asli üyelerin Cemiyet'e kaydolduğu tarih, bu tarihteki görevi ve unvanı (mimar veya mühendis) ilan edilen listelerde yer alan bilgiler arasındadır. Mecmuanın yayından kalkmasıyla, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti üyelerinden bazılarının makaleleri, Mühendis Mektebi öğrencilerinden bir grup tarafından hazırlanan Genç Mühendis dergisinde yayımlanmaya devam edilmiştir (Günergun, 2008: 51).

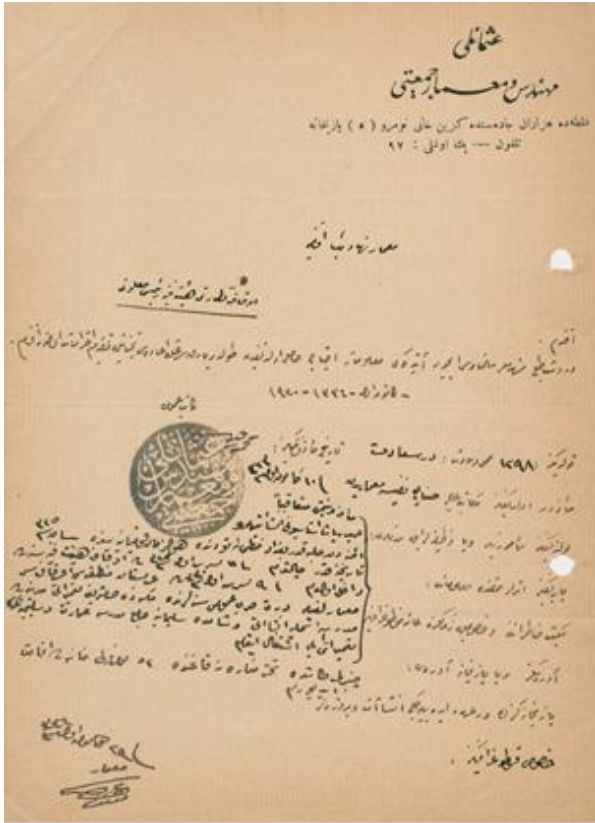
Cemiyet'e asli üye olarak kabul edilmek için gereken şartları sağlamasına rağmen, Mimar Mehmed Nihad Nigizberk, 1908-1910 yılları arasında Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne üye olmamıştır. Bunun nedeni, Cemiyet'in dâhili nizamnamesinde belirtildiği gibi, asli üyelerin sınırlı sayıda alınıyor olması, 1907 yılında mimar diplomasını alan Nihad Bey'in bu yıllarda meslek hayatında yeni olması ve bu sebeple önceliğin kıdemli mimarlara tanınmış olabilir.

1912-1919 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarına katılması, Cemiyet faaliyetlerinin kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Cemiyetin resmen feshedildiğine dair bir kayıt bulunmasa da, savaş ortamı ve Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasi çalkantılar üyelerin bir araya gelmesini engellemiş ve Cemiyet fiilen varlığını sürdürememiştir (Günergun, 2008: 54).

Savaş döneminin sona ermesiyle 24 Temmuz 1919 (R. 24 Temmuz 1335) tarihinde yapılan ilk toplantıyla, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti yeniden faaliyete geçmiştir. 15 Temmuz 1919 (R. 15 Temmuz 1335) ve 1 Ocak 1921 (R. 1 Kânunusani 1337) tarihleri arasında görev yapan İdare Heyeti Mimar Kemaleddin Bey, Kâtib-i Umumî (Genel Sekreter) Elektrik Mühendisi Refik (Fenmen) Bey, Mühendis Ali Haydar Bey, Mühendis Ahmed Asım Bey ve Veznedar Mühendis Hasan Hadi Bey'den oluşmaktadır. Mühendis Yusuf Razi Bey, Mühendis Atâ Bey, Mühendis Hüseyin Refi Bey, Mühendis Subhi Bey İdare Heyeti'ne dâhil olmak için adaylığını koyan diğer isimlerdir ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 34).

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin yeni nizamnamesi "Nizamname-i Esasi", cemiyetin ilk nizamnamesine benzer bir şekilde yeniden oluşturulmuş ve Mekteb-i Sanayi-i Osmani Matbaasında bastırılmasına karar verilmiştir. Cemiyet bu yeni oluşturduğu nizamname ile Osmanlı Devleti'nde mühendislik alanında çalışan teknik personel ve mühendis mekteplerinin son dört sınıf öğrencilerinin de cemiyete üye olabilmesini sağlamış ve bu şekilde üye sayısını arttırmıştır (Günergun, 2008: 56-57).

Cemiyetin 6 Ağustos 1919'da yapılan ilk İdare Meclisi toplantısında, her sene Ocak ayının ilk haftasında Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Salnamesi adıyla bir yıllık çıkarılmasına karar verildiyse de hayata geçirilememiştir (Günergun, 2008: 59). Ancak, salname için toplanan her bir üyenin kendi el yazısıyla hazırladığı özgeçmişi, II. Meşrutiyet'in son yıllarında faaliyet gösteren mühendis ve mimarların hayatı ve çalışmaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Salname için toplanan belgeler arasında Nihad Bey'in özgeçmişi de bulunmaktadır (Şekil 1). Bu belge içinde yer alan tüm bilgilerin Nihad Bey'in beyanı olması ve el yazısıyla yazılmış olması sebebiyle onun hayatıyla ilgili boşluk noktalarının aydınlatılması açısından oldukça önemli bir kaynaktır.

Şekil 1: Mimar Nihad Bey'in kendi el yazısıyla yazdığı özgeçmişi url[3]

Osmanlı Mühendis ve Mimâr Cemiyeti
Galata'da Hezarân Caddesinde Güzin Hânı numara
(5) Yazıhâne Telefon - Beyoğlu : 97
Mimâr Nihad Beyefendi'ye
Evkâf Nezâreti Hey'et-i Fenniye Reisi Mu'âvini
Efendim:

Derdest-i tab' mühendisler salnâmesi için âtîdeki
ma'lûmâta ihtiyâc hâsıl olduğundan doldurarak
sûr'atle iâdesi temenniyâtıyla takdîm-i ihtirâmât olunur
efendim.

Kânûn-i evvel – 1336-1920

Kâtib-i Umûmî: Mehmed Refik

Mühür: Osmanlı Mühendis ve Mimâr Cemiyeti

Tevellüdünüz: 1298

Mahall-i Velâdet: Dersaadet

Tarih-i Me'zûniyetiniz: Fî 10 Kânûn-i evvel sene

(1)323

Me'zûn Olduğunuz Mekâtib-i Âliye: Sanâyi'-i
Nefîse-i Mimârî'den

Bulunduğunuz Me'mûriyetler veya Vazîfeler ile
Müddetleri, Yaptığınız Eserler Hakkında Ma'lûmât,
Mekteb Hâtîrâtına ve Husûsiye Zamanınıza Aid

Fotoğrafler: Me'zûniyetimi müte'âkiben Haydarpaşa

İstasyonu inşaatıyla ve Adana'dan Haleb'e kadar

Bağdad hattı etüdünde Holzmann kumpanyasında

Nisan sene (1)325 tarihine kadar çalıştım. Fî 11

Teşrîn-i evvel sene (1)325'de Evkâf Hey'et-i

Fenniyesine de dâhil oldum. Fî 9 Teşrîn-i evvel sene

(1)330'da Arabistan Mıntıkası Evkâf Sermimârlığıyla

dört Harb-i Umûmi senelerinde Mekke'de Harem-i

Şerîf ta'mîrâtı Medine'de Medrese-i Külliye inşaatı ve

Şam'da Süleymaniye Câmî', medrese, imâret ve

Süleymaniye Tekkesi ta'mîrâtı ile iştigâl etdim.

Adresiniz veya Yazıhâne Adresi: Çemberlitaş'da

Tahtaminare Zokağında 52 numarolu hanede ikâmet

ediyorum.

Yazıhanenizin Der-uhde Edebileceği İnşaat ve

Projeler

Husûsi Fotoğrafınız:

Fî 29 Kânûn-i evvel sene (1)336

Mimâr

(İmza) ("Mühendis ve Mimar Cemiyeti salnâmesi", 1920)

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, son Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimlerine aday çıkarmak istemişse de, Kâtib-i Umumî (Genel Sekreter) Mehmed Refik (Fenmen) Bey'in hazırladığı 15 Temmuz 1335(1919), 1 Kânun-ı Sâni 1336 (1920) zamanına ait İdare Heyeti raporuna göre, Cemiyet'in Milli Kongre ile yaptığı görüşmeler olumsuz sonuçlanmış ve Cemiyet seçimlerde yer alamamıştır ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 4-5). Bu olay Mimar Mehmed Nihad Nigizberk tarafından kendi not defterinde şu şekilde özetlenmiştir:

"Fî 24 Teşrin-i Evvel Cuma günü öğleden sonra saat birde cem'iyete (mühendisler ve mimârlar) da'vet edildik. İctimâ(toplantı)' Sanâyi' Mektebinin sinema salonunda oldu. Maksud-ı ictimâ' şimdikiye kadar Meclis-i Meb'ûsânda mühendislerden bir meb'ûs bulunmadığından hükûkumuzun orada müdâfa'ası için bizlerden de meb'ûs ta'yîni müzâkere etmek olduğundan Mühendis Refik Bey umuma anlattı.

Hâzırûndan biri cem'iyetimizin siyâsetle iştigâl etmeyeceği programımız iktizâsından olduğundan meb'ûs ta'yîninin lüzumsuz ve program hâricinde bir iştigâl olduğunu beyân etdi. Bu re'y kabul edilmedi. Cem'iyeti idâre etmek üzere Kemal Bey reis ve Hüsnü Bey kâtib intihâb olundu. Evvel emirde cem'iyetin yalnız kendi a'zâsından mı yoksa hâricden de mi meb'ûs intihâb etmesi şıkkı müzâkere edildi. Umûmiyet hâricden de meb'ûs intihâb edilebileceğini kabul etdi. Suret-i intihâb müzâkere edildi. Üç sınıfa tefrika karar verdiler. Evvelce mahall-i aherde namzedliklerini vaz' edenler, cem'iyetce intihâb olunacaklar, meb'ûs olmak arzu idenler, bunların Hüsnü Bey siyah tahtaya esâmisini yazdı. Ba'dehu bunlardan on kişi re'y-i hafî ile intihâb olundu. Muvâcehemizde re'y kazananlar siyah tabloya defterde olduğu vechle kayd edilmiştir.

Hey'et-i İdâre Tarafından Teklif Olunanlar; Talat Bey (Mimar), Mahmud Şükrü Bey (Mimar), Muhtar Bey (Müsteşâr), Burhaneddin Bey (Su Mühendisi), Alaeddin Bey (Mimar), Behçet Bey (Mühendis), Namzedliğini Vaz' Etmiş Bulunanlar; Mimar Salim Bey (Erzincan), Mimar Refik Bey (Eskişehir), Mimar Kemaleddin Bey (İstanbul), Mimar Yusuf Razi (İstanbul) url[1]."

Cemiyet'in, 1908 yılında hazırlanan Nizamname-i Dahili ve Umumi'sinden edindiğimiz bilgilere göre, cemiyet "aza-yı asliyye", "aza-yı fahriyye", "aza-yı muhtare" ve "aza-yı muhabere" olmak üzere dört sınıf üyeden oluşmaktadır. Cemiyet'in yeniden faaliyetlerine başladığı 1919 yılında hazırlanan Nizamname-i Esasi'siyle birlikte, bu üye sınıfları "aza-yı asliyye", "aza-yı fahriyye", "aza-yı hamiiyye" ve "aza-yı müntesibe" olarak değişmiştir. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, ilk kurulduğu 1908 yılından itibaren Cemiyet azaları, hem Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası'nda hem de İdare Heyeti raporlarında düzenli olarak ilan edilmiştir Cemiyet'e 1908'den 1922'ye kadar üye olan tüm asli üyeler Tablo 1'de verilmiştir (Tablo 1). Osmanlı vatandaşı olmak, Cemiyet'e asli üye olarak kabul edilme şartlarından biridir. Bu sebeple Cemiyet'e asli üye olarak yabancılar kabul edilmemiş, tüm üyeler Osmanlı vatandaşı Türk ve gayrimüslimlerden seçilmiştir. Diplomaya sahip olmak Cemiyet'e asli üye olmanın bir diğer koşuludur. Bu sebeple Tablo 1'de adı verilen tüm mimarların mezuniyet yeri tespit edilememiş olsa da diplomasının olduğu ön kabulü ile yaklaşılmalıdır. Mimar Mehmed Nihad Nigizberk'in Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne asli üye olarak dâhil oluşu, Cemiyet'in ikinci faaliyet dönemine tarihlenmektedir. Cemiyet kayıtlarına göre Nihad Bey üye olarak kabul edildiği zaman Evkaf

Nezareti Heyet-i Fennesi'nde reis muavini olarak görev yapmaktadır ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 27). Nihad Bey'in bu göreve Haziran 1919'da atıldığı ve Ekim 1919'da aynı kurumda Heyet-i Fennesi Müdürlüğü görevine tayin olduğu bilindiğine göre, Cemiyet'e bu tarihler arasında kaydolmuş olmalıdır. 31 Temmuz 1919 (R.31 Temmuz 1335) tarihinde İdare Heyeti'nin yaptığı toplantıda Nihad Bey'in asli üye olarak kabul edildiğine dair "heyet-i idare-i muvakkate" tarafından verilen kararın onaylandığı bildirilmiştir ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 12). Buna göre Nihad Bey 1909 yılının Temmuz ayında, Cemiyet'e üye olmuş olmalıdır. Mimar Nihad Bey'in Cemiyet faaliyetlerinde ne kadar aktif olduğunu gösteren bir bilgi bulunmadığı gibi, herhangi idari görevde yer aldığına dair bir kayıt da yoktur³.

Tablo 1: Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne 1908-1920 tarihleri arasında kaydolmuş mimar üyeler

İsim	Fotoğraf	Cemiyete Kayıt Tarihi/Görevi	Eğitim Aldığı Yer/Mezuniyet Tarihi	Yapıları
Viktor Adaman ⁴		Eylül 1324(1908)/ Serbest Mimar-Müteahhit (Günergun: 2008: 65)	L'Ecole Special d'Architecture Paris, 1900 (Balmumcu, 1948: 46)	İstanbul Vali Konağı, Luvr Apartmanı, Beşiktaş Tütün Deposu, S. Öney Apartmanı, Beyoğlu Spor Kulübü binası (Balmumcu, 1948: 47; Şenyurt, 2012: 170-171)
Edhem (Hamdi Eldem) Bey ⁵		Eylül 1324(1908)/ Müze-i Hümayun Sermimarı (Günergun, 2008: 65)	Sanayi-i Nefise Mektebi (Fıratlı, 1958: 45)	Bankalar Caddesi'nde Şark Han (Nuriciyan ile birlikte), Tünel'in üstündeki Metro Han (Nuriciyan ile birlikte) (Akay ve Ardiçoğlu, 2012: 205)

³ Mimar Mehmed Nihad Nigizberk, Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1927 yılında kurulan Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne üyedir. 1914 yılında kurulan Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie cemiyetine Nihad Bey ismiyle kayıtlı üyenin, Mimar Mehmed Nihad Nigizberk olabileceği düşünülmektedir. 1914 yılında Nihad Bey, Mimar Kemaleddin Bey ile Evkaf Nezareti Heyet-i Fennesi'sinde görev almaya başlamış, meslek hayatına atılmıştır. Kemaleddin Bey'in Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie'ye üye olması bu ihtimali güçlendirmektedir.

⁴ Mimar Viktor'un soyadı kaynaklarda "Adamanides, Adamanyides, Adamantides" gibi çeşitlilik gösterse de, Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin kayıtlarında ve çağdaşı olan Mehmed Nihad Nigizberk ve Vasfi Egeli'nin yazılarında "Adaman" olarak anıldığından, bu çalışmada "Viktor Adaman" ismi kullanılmıştır.

⁵ Edhem Hamdi Eldem, Müze-i Hümayun'un kurucusu, ressam Osman Hamdi Bey'in oğludur. Çeşitli kaynaklarda, Müze-i Hümayun Sermimarı Mimar Edhem Bey'in, aynı yıllarda Müze-i Hümayun Müdür Muavini olan, Osman Hamdi Bey'in kardeşi Halil Edhem Bey ile karıştırıldığı

İstevan İstevanyan ⁶		Eylül 1324(1908)/ Serbest Mimar (Günergun, 2008: 65)	Sanayi-i Nefise Mektebi, 1899 ("Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları", 1940: 43)	
Altunoğlu Andon Bey ⁷		Eylül 1324(1908) (Günergun, 2008: 65)		Bend-i Kebir inşası (BOA. Y.A.HUS. 291/58)
Nikola Peçila Bey ⁸		Eylül 1324(1908)/ Serbest Mimar (Günergun, 2008: 65)		
(Konstantin) Papa Bey		Eylül 1324(1908)/ Serbest Mimar (Günergun, 2008: 65)	École des Beaux-Arts, 1885-1895 (Öğrenci, 1998: 86)	Arif Paşa Köşkü, Moda'da Arif Paşa Apartmanı, Elmadağ'da Arif Paşa Apartmanı, Antipa Köşkü, Mr. Dowson Evi, Mağripli Evi, Mano Palas, Frederiçi Evi (Öğrenci, 1998: 86- 87)
Ulis Bey ⁹		Eylül 1324(1908)/ Serbest Mimar (Günergun, 2008: 65)		
Yetvart (Terziyan) Bey		Eylül 1324(1908)/ Hazine-i Hassa Mimarı	Venedik Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi (BOA,	Kadıköy ve Fatih Şehremaneti Binası

görülmektedir. Ancak Halil Edhem Bey, Viyana'da Politeknik Yüksek Okulu'nda jeoloji ve kimya öğrenimi görmüştür (Eyice, 1995: 18) ve mimar değildir.

⁶ Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti dışında Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie ve Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne de üye olan İstevan İstevanyan'a ait herhangi bir yapı tespit edilememiştir.

⁷ Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde BOA. Y..A...HUS. 291/58 ve BOA. İ..HUS.21/89 numarada kayıtlı belgelere göre Andon Altunoğlu kalfadır. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne üye olmak için diploma şartı arandığı bilirse de Andon Altunoğlu'nun diplomasının olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁸ Nikola Peçila'nın yapıları ve nerede eğitim aldığı konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁹ Mimar Ulis Bey'in yapıları ve eğitimi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

		(Günergun, 2008: 65)	DH.SAİDd. 144/67).	(Sözen ve Tapan, 1973: 104)
Ishak Karakaş Bey ¹⁰		Eylül 1324(1908)/ Serbest Mimar (Günergun, 2008: 65)		Ragıp Paşa Apartmanı, Ferah Apartmanı (Barillari ve Godoli, 1996: 155)
(Mahmud) ¹¹ Kemaleddin Bey		Eylül 1324(1908)/ Evkaf Nezareti İmalat Müdürü ve Hendese-i Mülkiye Mektebi Muallimi (Günergun, 2008: 65)	Hendese-i Mülkiye (Yavuz, 2009: 23)	Dördüncü Vakıf Han, Gureba Hastanesi, Mektebi Kuzat, Gedikpaşa Mühendis Mektebi, Ankara Palas, Mahmud Şevket Paşa Türbesi vd. (Yavuz, 2009) ¹²
Mehmed Vedad Bey		Eylül 1324(1908)/ Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari (Günergun, 2008: 65)	École des Beaux-Arts (Batur, 2003: 57)	Defter-i Hakani, Postahane-i Amire, Seyr-i Sefâin İdaresi Binası, Hobyar Mescidi, Silah Müzesi (Batur, 2003) ¹³
(Aleksandros) Zoeros Bey ¹⁴		Teşrin-i Evvel 1324(Ekim 1908)/Serbest Mimar	Münih'te eğitim görmüştür (Şenyurt, 2012: 210)	

¹⁰ Ishak Karakaş'ın nerede eğitim aldığı konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Barillari ve Godoli, 1996 tarihli "İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekânları" kitabında Ishak Karakaş'ın mühendis ve mimar olduğundan söz etmektedir (Barillari ve Godoli, 1996: 155). Buradan yola çıkarak Karakaş'ın teknik eğitim veren bir kurumdan diplomasının olduğu ve kalfa olmadığı sonucuna varılabilir.

¹¹ Mirat-ı Mühendishane kayıtlarında 3. Sınıf talebesi olan Kemaleddin Bey'in ilk adı "Mahmud" olarak geçmektedir.

¹² Mimar Kemaleddin Bey'in tasarladığı ve uygulamasını yaptığı çok sayıda yapı arasından yalnızca birkaçına bu tabloda yer verilebilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için (bkz.) Batur, A. ve Cephaneçigil, G. (2009). Mimar Kemaleddin Proje Kataloğu. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ortak yayını.

¹³ Mimar Vedad Bey'in tasarladığı ve uygulamasını yaptığı yapıların sayıca fazla olmasından dolayı, tamamına bu tabloda yer verilememiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için (bkz.) Batur, A. (2003). M. Vedad Tek, Kimliğinin İzince Bir Mimar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

¹⁴ 1913-1915 tarihleri arasında İstanbul'da faaliyet gösteren, Doktor Aleksandros Zoeros Paşa'nın oğlu Mimar Zoeros'un (Şenyurt, 2012: 210) mimarı olduğu herhangi bir yapı tespit edilememiştir.

		(Günergun, 2008: 65)		
(Mikael) Nuriciyan Bey		Teşrin-i Evvel 1324(Ekim 1908)/Serbest Mimar (Günergun, 2008: 65)		Büyükkada'da Dikmen Evi, Bankalar Caddesi'ndeki Şark Han (Edhem Bey ile birlikte), Tünel'in üstündeki Metro Han (Edhem Bey ile birlikte) (Akay ve Ardıçoğlu, 2012: 205)
(Konstantin) Kiryakidis Efendi		Mayıs 1325(1909)/ Serbest Mimar (Günergun, 2008: 66)	Sanayi-i Nefise Mektebi (1901) (Barillari ve Godoli, 1996: 148-150)	Elhamra Sinema ve Tiyatrosu, Pera'da bir otel, Fatih Belediyesi, Türkiye Hanı ¹⁵ (Barillari ve Godoli, 1996: 148-150)
(Aleksander) Yenidünya Efendi ¹⁶		Mayıs 1325(1909)/ Serbest Mimar (Günergun, 2008: 66)	Sanayi-i Nefise, Mektebi , 1900/1901(Şenyurt, 2012: 187)	İstiklal Caddesi No.401-403 (İzzet Bey Apt.), Venulahi Apartmanı. (Goethe Ins.)(Şenyurt, 2012: 187) Milli Reasürans Hanı (Türkiye Hanı).
Muzaffer Bey		Haziran 1326(1910)/ Posta ve Telgraf Müdüriyeti Mimarı (Günergun, 2008: 66)	Mühendishane-i Berri Hümayun ve Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde eğitime başlasa da ayrılmak zorunda kalmıştır (Ertuğrul, 2007: 27).	Abide-i Hürriyet Anıtı, Konya Ziraat Anıtı, Konya Darü'l Muallimat, Konya Darü'l Muallimin, Konya'da Umumi Meclis, Konya Harası (Ertuğrul, 2007: 22-23)

¹⁵ Mimar Kiryakidis'in diğer yapıları için (bkz.) Barillari, D. ve Godoli, E. (1997). İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekânları. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

¹⁶ Cemiyetin âzâ-yı asliyye listesinde yer alan, Feza Günergun'un "İkidinya Efendi", Cüneyd Okay'ın "Mimar Yekidniya" olarak okuduğu mimarın adı Aleksander Yenidünya'dır. Mimarın adı Annuaire Oriental kayıtlarında "Alexandre D. Neocosmos Yenidunia", Osmanlı Bankası Menkul Kıymetler Mevduatı'nı gösterir belgede "Alex. Yenidunia" olarak yazılmaktadır (Kuruyazucu, 1999: 45) url[2].

Muallim, Mimar Ali Talat Bey (Şehremini)		Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye Reisi, ve Mühendis Mektebi Kâgır ve Ahşap İnşaat Dersleri Muallimi ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 19).	Hendese-i Mülkiye, 1895	Beşiktaş İskelesi, Üsküdar İskelesi, Kuzguncuk İskelesi (Neftçi, 2013: 152), Gedikpaşa Mühendis Mekteb-i Alisi (Mimar Kemalettin ile) (Neftçi, 2015: 85)
Mimar Tahsin Sermed Bey		27 Teşrin-i Sani 1335(27 Kasım 1919) ¹⁷ /Dördünc ü Kolordu Sâbık Mimarı ve İzmir Belediyesi Sâbık Sermimarı ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 19).	Sanayi-i Nefise Mektebi,1916 (Gürlek, 2012: 124)	İzmir Milli Kütüphane, Milli Elhamra Sineması, İzmir Borsa Sarayı, Denizcilik İşletmeleri, Manisa'da Tımarhane (Gürlek, 2012: 124)
Mühendis ¹⁸ Cemal (Cermen) Bey, Girit ¹⁹		Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye'sinde Müstahdem Konya Mıntıkası Mimarı ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 19).	Mühendis Mekteb-i Âlisi, 1916 (Uluçay ve Kartekin, 1958: 669)	
Mühendis Bekir Sıdkı Bey, Pazarcık ²⁰		Evkaf Nezareti Anadolu Mıntıkası sâbık sermimarı ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 24).	Hendese-i Mülkiye,1892 (Uluçay ve Kartekin, 1958: 659)	

¹⁷ Mimar Tahsin Sermed Bey, öncelikle âzâ-yı müntesibe olarak 18 Eylül 1335 (1919) tarihinde cemiyete kabul edilmiş, 27 Teşrin-i Sani 1335 (27 Kasım 1919) tarihinde âzâ-yı asliyye unvanını almıştır (Okay, 2008: 120-122).

¹⁸ Hendese-i Mülkiye, 1909 yılından sonraki adıyla Mühendis Mektebi mezunları farklı kaynaklarda hem mühendis hem de mimar unvanıyla anılabilmektedir. Bu sebeple Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti âzâ-yı asliyye listesinde yer alan ve mühendis unvanına sahip olmasına rağmen, çeşitli kurumlarda mimar unvanıyla görev yapmış üyeler de çalışma kapsamına alınmıştır. Cemiyet'in üye listesi için (bkz.) Okay, C. (2008). Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Belgeleriyle. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

¹⁹ Mühendis Cemal Bey'in mimarı olduğu herhangi bir yapı tespit edilememiştir.

²⁰ Mühendis Bekir Sıdkı Bey'e ait herhangi bir yapı bulunamamıştır.

Mimar (Odiseus) Püsküllü Efendi ²¹		Serbest Mimar-Müteahhit ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 25).	Sanayi-i Nefise Mektebi, 1903 (Şenyurt, 2012: 204)	
Mimar Nihad (Nigizberk) Bey		Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye Reis Muavini ("1335\36 Heyet-i İdare Raporu", 1920: 27).	Sanayi-i Nefise Mektebi, 23 Aralık 1907 url[3]	Kudüs Müftüsü El Hüseyinî'ye ait bir villa, Kudüs Palas Oteli (Göksel ve Kuneralp, 1981: 55)
Mühendis Salim (Derin) Bey, Tophane ²²		İstanbul Vilayeti Evkaf sâbık sermimarı ve Mühendis Mektebi sâbık Mimari Muallim Muavini (Okay, 2008: 131)	Mühendis Mekteb-i Âlisi, 1909 (Uluçay ve Kartekin, 1958: 665)	
Mimar Semih Rüstem ²³		Mekteb-i Sanayi İnşaat Dersleri Muallimi (Okay, 2008: 135)		

3. Mehmed Nihad Nigizberk'in Hayatı ve Çalışmaları

Mimar Mehmed Nihad Bey 1880/81 (R.1296)²⁴ senesinde İstanbul'da doğmuştur. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dâiresi Beşinci Şubesinde memur, Erkân-ı Harbiye

²¹ Viktor Adaman ve Dimitri Peçilas'la birlikte bir proje ve inşaat müteahhitliği şirketi kuran Mimar Püsküllü'nün (Balmumcu, 1948: 46) bilinen bir yapısı bulunmamaktadır.

²² Mühendis Salim Bey'e ait olduğu bilinen herhangi bir yapı tespit edilememiştir.

²³ 28 Aralık 1920 (R. 28 Kanunuevvel 1336) tarihli 31. toplantıda alınan kararla Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne asli üye olarak kabul edilen Mimar Semih Rüstem'in, Mimar Semih Rüstem Temel olması muhtemeldir. Budapeşte'de mimarlık eğitimini tamamladıktan sonra yurda dönen Semih Rüstem Temel'in, Ankara İmar Müdürü olarak atandığı 1933 yılından önce, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde inşaat muallimi olarak ders verdiği bilinmektedir (Gümüç, 2014: 229-232). Cemiyet'e asli üye olarak kayıtlı Mimar Semih Rüstem'in de inşaat dersleri muallimi olarak Mekteb-i Sanayi'de görev yapmış olması onun Semih Rüstem Temel olma olasılığını güçlendirmektedir. Ancak, bu düşünce kesinlik kazanmadığından Semih Rüstem Temel'in eğitim bilgileri ve yapıları bu tabloya eklenmemiştir.

²⁴ Nihad Bey'in doğum tarihi Sicil-i Umumi'sinde Hicri 1297, Mali 1296 senesi olarak kayıtlıdır. Nihad Bey Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Salnamesi için hazırlamış olduğu özgeçmişinde doğum tarihini 1298 olarak beyan etmiştir. Hicri 1298 senesi Mali 1296/1297 yıllarına rastladığı için, Mali 1296 yılı doğum tarihi olarak kabul edilmiştir.

mirlivâlarından Ahmed Şükrü Paşa'nın oğludur. Beşiktaş'ta Mekteb-i Hamidi'de eğitim görmüştür. Ayrıca özel olarak ilim ve fen dersleri aldığı, Türkçe ve Fransızca konuşup yazabildiği bilinmektedir (BOA, DH. SAİDd.110/379). Ardından Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) eğitimine devam ederek başarıyla tamamlamıştır (Göksel ve Kunalalp, 1981, s.54). 31 Mart 1900 (R. 18 Mart 1316) yılında stajyer olarak Bâb-ı Âlî Tercüme Odasına başlamış, 2 Ocak 1901'de (R. 20 Kânunuvvel 1316) ise 30 kuruş maaşa bağlanmıştır (BOA. HR.SAİD. 23\13). Bu görevini sürdürürken Mekteb-i Harbiye'de hocalık yapan babası Ahmed Şükrü Paşa'nın etkisiyle, Sanâyi-i Nefîse Mektebi Mimari Şubesi'ne girmiştir (Göksel ve Kunalalp, 1981, s.54). Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimari eğitime devam ederken, bir yandan Bâb-ı Âlî Tercüme Odasındaki görevini sürdürmüştür. 14 Ağustos 1903'te (R. 1 Ağustos 1319) maaşı 60 kuruşa çıkartılmış, 18 Aralık 1903'te (R. 5. Kânunuevvel 1319) "rütbe-i sâlise"ye (üçüncü derece rütbe) yükseltilmiştir. 29 Haziran 1907'de (R. 16 Haziran 1323) maaşı 82 kuruşa çıkarılmışsa da, Bâb-ı Âlî Tercüme Odasından 3 Eylül 1908'de (R. 21 Ağustos 1324) istifa etmiştir. Hemen ardından 23 Aralık 1907 (R.10 Kânunuevvel 1323) senesinde Sanâyi-i Nefîse Mektebi Fenn-i Mimâri şubesinden ikincilikle mezun olmuştur (BOA. HR.SAİD. 23\13).

Mezuniyetinin ardından, Holzmann Alman Kumpanyasında ressam olarak çalışmaya başlayan Nihad Bey (Şekil 2), inşaatına yeni başlanmış olan Haydarpaşa Garı'nda iki sene çalışmıştır. Nihad Bey'den ilk olarak Haydarpaşa Garı'nın 1/100 ölçekli, boyalı bir maketini yapması istenmiştir. Haydarpaşa Garı inşasındaki iki yıl süren çalışmanın ardından Direktör Mösyö Konov'dan güzel bir tasdikname alarak Halep'e kadar devam eden Bağdat Demiryolu hattı etüdünde çalışmak üzere Adana'nın Bağçe kazasına giderek, Nisan 1909'a (1325) kadar burada çalışmıştır (Cengizkan, 2008: 178-179; BOA. HR.SAİD. 23\13; url[3]).

Şekil 2: Nihad Bey tarafından kuru boya ile yapılmış resimler url [4]; url[5]

3.1. Evkaf Nezareti Yılları ve Kemaleddin Bey'le Çalışmaları

Mimar Nihad Bey'in 24 Ekim 1909 (R. fî 11 Teşinievvel 1325) tarihinde Evkaf Nezareti kadrosuna dâhil oluşu hayatının dönüm noktasını oluşturmaktadır. Evkaf Nezareti'ne bağlı yapıların onarımının ve bakımının yapılması için kurulan Heyet-i Fenniye'ye Kemaleddin Bey'in yaptığı bir sınavla seçilmiş, burada Ali Tal'at, Kadir, Asım, Salim, Vehbi ve Salih Beylerle birlikte görev yapmıştır (Şekil 3) (Cengizkan, 2008: 179; url[3]). Nihad Bey bu dönemde, hem büroda çalışmış hem de Birinci Vakıf Hanı, İkinci Vakıf Hanı, Üçüncü Vakıf Hanı, Dördüncü Vakıf Hanı, Bebek Camisi, Bostancı Camisi gibi yapıların inşaatlarına nezaret etmiştir (Cengizkan, 2008: 179-180). Bu yapıların inşa süreçleri, Mimar Nihad Bey'in kişisel notları üzerinden izlenebilmektedir. Heyet-i Fenniye'ye dâhil olduğu 1909 yılından vefat ettiği 1927 yılına kadar Mimar Kemaleddin Bey'in yanından

ayrılmayan Nihad Bey, Kemaleddin Bey'in yanında yetmişmiş ve onun yapılarının çoğunlukla şantiyesinde görev almıştır.

Şekil 3: Mimar Kemaleddin Bey (1), Mimar Nihad Bey (2) ve Ali Talat Bey (3) bir grup arkadaşıyla Topkapı Sarayı'nda (İBB Atatürk Kitaplığı, Mimar Kemaleddin Arşivi, Bel_Mtf_007966)

Mimar Nihad Bey, 1914'te dönemin Evkâf Nâzırı Ürgüplü Hayri Efendi tarafından Sahratullâh-a Müşerrefe ve Mescid-i Aksa'da onarım öncesi keşif yapmak üzere Mimar Kemaleddin ile birlikte Kudüs'e gönderilmiştir. Nihad Bey, Kudüs yolculuğu sırasında Mimar Kemaleddin Bey ile birlikte Atina (Şekil 4) ve İskenderiye'yi (Şekil 5) ziyaret etmiştir. Kudüs'e vardıklarından iki gün sonra Mimar Kemaleddin Bey Şam'a hareket etmiş, Nihad Bey 15 gün daha Kudüs'te kalmıştır (Cengizkan, 2008:181).

Şekil 4: Nihad Bey'in kamerasından Parthenon, Atina url[6]

Şekil 5: Nihad Bey'in kamerasından İskenderiye'den bir sokak görünümü url[7]

Kudüs'ten döndükten sonra Nihad Bey, Mimar Kemaleddin'in Evkaf Nezareti için hazırladığı yapıların çizim ve tasarım aşamasında katkılarda bulunmaya ve inşaatlarına nezaret etmeye devam etmiştir. Kütahya'da bir hastane, Fethiye Medresesi, Sultan Selim Medresesi, Şehremini'de Vakıf Gureba Hastanesi, Mekteb-i Kuzat, Ayazma'da ve Göztepe'de ilkokul bu yıllarda inşaatlarında bulunduğu yapılarıdır (Cengizkan, 2008, 181).

Nihad Bey, 22 Ekim 1914'te (fî 9 Teşrîn-i evvel 1330) Arabistan Mıntıkası Evkaf Sermimarlığı'na getirilerek, Mekke'de Harem-i Şerif tamiratı, Medine'de Medrese-i Külliye inşaatı ve Şam'da Süleymaniye Camii, medresesi (Şekil 6), imareti ve Süleymaniye Tekkesi tamiratında Mimar Kemaleddin Bey'in yanında görev almıştır url[3].

Şekil 6: Şam Süleymaniye Külliyesi'nin medrese avlusundan görünümü url[8]

Eylül 1917’de Merkez Heyet-i Fenniye Mimarı, Temmuz 1918’de İstanbul Evkaf İnşaat Sermimarı, Haziran 1919’da, Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye Müdür Muavinliği, bundan 4 ay sonra da, Ekim 1919’da Heyet-i Fenniye Müdürü olarak atanmıştır (Cengizkan, 2008: 180).

14 Ağustos 1922 (R. 14 Ağustos 1338) yılında Filistin Meclis-i Alâ-yı Ser’î-i İslâmîsi tarafından Evkaf Nezareti’ne gönderilen bir davet yazısıyla, Harem-i Şerif ve Mescid-i Aksa’nın (Şekil 7) “zamanla gerek erkân-ı mukavemesi ve gerek tertîbât-ı tezyîniyesi âlemü’l-İslâm üzerinde bir te’sîr-i elem hâsıl edecek derecede muhtâc-ı i’âmâr bir hâle gelmiş” olması nedeniyle, onarılması için “İslâm mimarı ve Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti sâbık İnşâat Müdür-i Umumisi ve Sermimarı Muallim Mimâr Kemaleddin Bey” davet edilmiştir. Evkaf Nezareti Heyet-i Fennîyesi’nden Mimar Nihad Bey, Mühendis Cemal Bey, Mimar Hüsnü Bey, Hezarfen Tahsin usta ve oğlu, bu onarım için Kemaleddin Bey ile birlikte Kudüs’e gönderilmiştir (Şekil 8-9) (BOA, BEO. 4718\35384). Mimar Kemaleddin Bey Kudüs’ten ayrıldıktan sonra Mimar Nihad Bey, 4 yıl boyunca bu onarımların şantiyesini yönetmiş ve bu süreç onun Kudüs’te tanınmasını sağlamıştır (Şekil 10-11) (Göksel ve Kunalp, 1981: 55).

Şekil 7: Mescid-i Aksa Cami iç mekân onarımı url[12]

Şekil 8: Nihad Bey (1), Sinan Mimaroğlu (2), Hüsnü Bey (3), diğer mimarlarla birlikte Kudüs'te url[9]

Şekil 9: Kudüs'te bir yapıya ait süsleme çizimlerinin önünde Cemal Bey (1) Hüsnü Bey (2), Nihad Bey (3) ve Kemaleddin Bey (4) url[10]

3.2. Kudüs'te Serbest Mimarlık Dönemi

Nihad Bey, 1926 yılında Kemaleddin Bey'in daveti üzerine Ankara Palas projesi için yurda dönmüştür. Ardından Haziran 1926'da Ankara Evkaf İnşaat ve Tamirat Mimarı olarak atanmıştır. Aralık 1927'de, Mimar Kemaleddin'in ölümünün ardından Filistin Meclis-i Ser'î-i İslâmîsi'nin davetiyle Kudüs'e giderek devam eden Harem-i Şerif onarımını üç ayda tamamlamıştır. Nihad Bey Kudüs'te kaldığı 4 yılda çeşitli onarım işlerini gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra Meclis Başkanı olan Kudüs Müftüsü El Hüseyinî'ye ait bir villa, hanedana mensup iki kişiye mezar ve Meclis'in yönettiği bir vakfın mülkiyetinde olan Palas Oteli Nihad Bey'in serbest mimarlık dönemine tarihlendiği bilinen yapılarıdır (Şekil 10) (Göksel ve Kunalalp, 1981: 55).

Kudüs Palas Oteli'nin ilk tasarımı Kemaleddin Bey'e aittir. Kemaleddin Bey Mescid-i Aksa'yı onarıırken Filistin Meclis-i Şeri-i İslamisi Reisi, Filistin Baş Müftüsü Hajj al-Amin al-Husseini'nin isteği üzerine Mamilla (Mu-min Allah) Mahallesi'nde Meclis'e akar olacak bir apartman tasarlamıştır. 1927 yılında Kemaleddin Bey'in ölümü üzerine Filistin Meclis-i Şeri-i İslamisi tarafından 1927 yılında proje ihaleye çıkarılmış ve projeyi Mimar Nihad Bey üstlenmiştir. Müftü'nün yeğeni Muhammed Rushdi Amin al-Husseini ise Nihad Bey'e yardımcı olarak verilmiştir. Nihad Bey'in Kemaleddin Bey'in apartman projesine oldukça benzer bir tasarım ortaya koymuştur. Mimar Nihad Bey'in 1928 yılında tasarımını tamamladığı proje, 22 Aralık 1929'da törenle açılmıştır (Yavuz, 2009: 309).

Zemin katında birkaç dükkânın temelleri ve duvarları inşa edilmişken yapının otele dönüştürülmesine karar verilmiştir. 2200 m² alana oturan yapının bakan her iki cephesi de 130 m uzunluğundadır. Zemin katında methaller, salon ve 20 mağaza bulunmaktadır. Aynı katta mütalaa (okuma) salonu, 600 m² müsamere salonu, mutfak, müştemilat, kalorifer, elektrik ve idare odaları mevcuttur. Her katta 24 çift yataklı, 17 tek yataklı olmak üzere, 123 adet oda vardır. Her katta 13'er banyo ve tuvalet bulunmaktadır. Methalde (giriş) büyük salona kadar döşemeler ve merdivenler mermerden yapılmıştır. Salon döşemeleri parke, duvarları meşe lambri, tavanları kartonpiyerle süslüdür. Ana merdiven dışındaki merdivenler mozaik ve çiniyle; cephesi beyaz, zemini kırmızı ve pembe damarlı renkli kesme taş ile kaplanmıştır (Şekil 11). Binanın iskeleti betonarme, bölme duvarları tuğladandır. Avlunun dış duvarı özel olarak hazırlanmış çimento bloklardan imal edilmiştir. Otelin çatılı ve 5 katlı olarak inşa edilmesi planlanmışsa da maddi sebeplerle vazgeçilmiştir (Mehmet Nihat, 1931: 76).

Şekil 10: Nihad Bey'in kamerasından Kudüs, Palas Otel İnşaatı url[13]

Otele, Suriye cephesinde Türklere ve Almanlara karşı savaşan İngiliz Generali Allenby'nin anısına, Allenby Palace adı verilmişse de, yapı günümüzde Palace Hotel adıyla anılmaktadır. Binanın yönetimi George Baraci adında bir İsrailiye verilen otel 1934'te mali zorluklar nedeniyle kapatılmıştır. Kapatıldıktan sonra otele İngiliz manda yönetimince el konulmuş, 1948'de bina İsrail Hükümeti'ne verilmiştir. Bir süre Turizm Bakanlığı olarak kullanılmış, 1950'den sonra İsrail Sanayi ve Ticaret Bakanlığı binası olmuştur. 1981'de ulusal anıt ilan edilen Palas Otel'in 2009 yılında tekrar otele çevrilmeye çalıştığı bilinmektedir (Yavuz, 2009: 309).

Şekil 11: Kudüs Palas Otel genel görünümü (Mehmet Nihat, 1931: 77)

3.3. Mehmed Nihad Nigizberk'in Yurda Dönüşü ve Ankara Yılları

Nihad Bey Kudüs'ten döndükten sonra, Mayıs 1930'da Seyr-ü Sefain İdaresi İnşaat ve Tamirat Şubesi Mimarı, Ocak 1933'te Tütün İhissarları Umum Müdürlüğü İnşaat Şubesi Müdürü, Temmuz 1934'te ise İstanbul Heyet-i Fenniyesi Baş Mimarı olarak çalışmıştır (Göksel ve Kuneralp, 1981: 55).

9 Ağustos 1937'de Vakıflar Genel Müdürlüğü İnşaat Müdürü Vehbi Kandaz vekâlet emrine alınarak, yerine 23 Ağustos 1937'de Nihad Bey tayin edilmiştir (BCA, 30-11-1-0, 115\29\5). Vasfi Egeli, 1948 yılında Arkitekt dergisinde yayımlanan "Mimar Nihat Nigizberk" başlıklı makalesinde Nihad Bey'in Ankara, İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli vilâyetlerinde 78 yapının onarımını ele aldığından ve bunlardan 47'sini tamamen bitirdiğinden söz etmektedir. Onarım çalışmalarının yanı sıra yine Ankara ve diğer vilayetlerde Vakıflar Genel Müdürlüğüne gelir kaynağı olması için 26 adet gayrimenkul inşa ettiğini de eklemiştir.

Nihad Bey'in Vakıflar Umum Müdürlüğü İnşaat Müdürü olarak görev yaptığı sırada onarılan yapılar hakkında detaylı bilgi aktardığı 23 Haziran 1938 tarihli rapor, restorasyon tarihi açısından oldukça önemli bir belgedir. 1936-37 ve 1937-38 yıllarında İstanbul'daki camilerin onarımı sırasında yapılan müdahaleler, onarım masrafları, ne kadar sürede tamamlandığıyla ilgili detaylı bilgilerin yer aldığı rapora göre bu yıllarda İstanbul'da onarımı yapılmış ve yapılmakta olan camilerin şunlardır:

Süleymaniye Camisi, Mahmud Paşa Camisi, Fatih’de Mesih Paşa Camisi, Atik Ali Paşa Camisi, Laleli Camisi (Şekil 12), Yeni Cami, Sultan Selim Camisi, Heybeliada Camisi, Sinan Paşa Camisi, Dolmabahçe Camisi, Divanyolu’nda Çorluklu Ali Paşa Camisi, Küçük Ayasofya Camisi, Hırka-i Şerif Camisi, Beyoğlu’nda Ağa Camisi, Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Camisi, Ortaköy’de Mecidiye Camisi, Çarşamba’da Mehmed Ağa Camisi, Fethiye Camisi, Süleymaniye’de Kilise Camisi, Tophane’de Kılıç Ali Paşa Camisi, Eyüp Camisi, Okçu Musa Camisi (BCA. 30-10-0-0. 192\317\6).

Bu yapıların onarımı sırasında yıkılan duvarlar küfeki taşından yeniden örülmüş, kubbedeki kalem işleri onarılmış, kubbe kurşunları, içlik ve dışlık alçı pencereleri, siva ve boya yenilenmiş, bazılarında Beyoğlu Ağa Camisi ve Okçu Musa Camisi’nde olduğu gibi şadırvan, tuvalet ve havuz eklenmiştir. Nihad Bey, Bizans Dönemi yapısı olan Fethiye Camisi’nin bu dönemde oldukça harap durumda olduğunu, kubbe kurşunlarının yenilendiğini, duvarların tuğlalarının onarıldığını ve yeniden derz yapıldığını bu raporda kaydetmiştir. Benzer biçimde Süleymaniye’deki Vefa Kilise Camisi de bu yıllarda onarım görmüş, caminin mozaikleri çıkarılmıştır (BCA. 30-10-0-0. 192\317\6). Nihad Bey’in bu yapılardan hangilerinin onarımına nezaret ettiğini ve onarımlar sırasında alınan kararlarda ne kadar etkin olduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Nihad Bey’in kişisel not defterlerinde, Yeni Cami’nin hünkâr mahfilini onarımı için yapılan keşifler, mahfildeki çinilerin tutarıyla ilgili notlar ve çeşitli hesaplamaların bulunması, kendisinin bu yapıyı incelemiş ve üzerine çalışmış olduğunu düşündürmektedir. Nihad Bey’in aktardığına göre 1936 senesinin başında onarımı başlayan Yeni Cami, esaslı bir tamire ihtiyaç duymaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere Nihad Bey 1937 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü’ndeki görevine atanmadan önce Yeni Cami’nin onarımına başlanmıştır. Nihad Bey’in raporuna göre Yeni Cami onarımı sırasında köprünün yanındaki mermer merdiven basamakları, sahanlığı, hünkâr mahfilini önündeki tretuvar, şadırvan, avlunun merdivenlerinin bir bölüm ve iki merdiven arasındaki küfeki taşından yapılmış duvar yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. 1937 senesinde merdivenin kalan kısımları tamamlanmış, şadırvan avlu pencereleri yapılmış, kapıları, “Türk Mimari tarzında” yenilenmiştir. Nihad Bey’in yapılan bu yenilemeler için Türk Mimarisini işaret etmesi Cumhuriyet yıllarında da, onun onarım yaklaşımında Milli Mimari izlerinin devam ettiğinin bir göstergesidir.

Şekil 12: Nihad Bey’in kamerasından Laleli Camisi onarımı url[14]

Nihad Bey Vakıflar Genel Müdürlüğü İnşaat Müdürü olarak görevine devam ettiği 1941 yılında, İstanbul ve Anadolu'nun birçok şehrinde bulunan camilerin onarımını da, kendi not defterine bir liste halinde kaydetmiştir. Bu yapılar; İstanbul'da Süleymaniye Câmii, İstanbul'da Yeni Câmii, İstanbul'da Azabkapı'da Sokullu Mehmed Paşa Câmii, İstanbul'da Sultan Ahmed Câmii, Üsküdar'da Şemsi Paşa Câmii, Üsküdar'da Gülnûş Vâlîde Sultan Câmii, İstanbul'da Kadırga'da Sokullu Mehmed Paşa Câmii, İstanbul'da Nur-ı Osmaniye Câmii, İstanbul'da Bâyezid Câmii, İstanbul'da Şehzâde Câmii, Manisa'da Muradiye Câmii, Akhisar'da Yeni Câmii, İzmir'de Hisar Câmii, İzmir'de Şadırvan Câmii, Konya'da Yenişehir'de Eşrefoğlu Câmii, Ereğli'de Ulu Câmii, Ceyhan'da Abdulkadir Ağa Câmii, Bursa'da Muradiye Câmii, Bursa'da Hüdâvendigar Câmii, Antalya'da Tekeli Mehmed Paşa Câmii, Antalya'da Murad Paşa Câmii, Çerkeş'de Dördüncü Murad Câmii, Diyarbakır'da Ulu Câmii, Ankara'da Hacı Bayram Câmii, Elmalı'da Ömer Paşa Câmii, Afyon'da Gedik Ahmed Paşa Câmii, Bozöyük'de Kasım Paşa Câmii, Yozgad'da Çapanoğlu Câmii, Diyarbakır'da Behram Paşa Câmii, Kayseri'de Ahmed Paşa Câmii, Kocaeli'de Pertev Paşa Câmii'dir url[15]. Buna göre 1936-37 yıllarında onarımına başlanan Süleymaniye Camisi, Yeni Cami ve Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Camisi'nin onarımının 1941 yılında da devam ettiği anlaşılmaktadır.

Mehmed Nihad Bey, Vakıflar Umum Müdürlüğü İnşaat ve Fen Heyeti Müdürlüğü görevinden Nisan 1943'te yaş haddinin dolması sebebiyle, kendi isteğiyle ayrılmış, yaklaşık 2 yıl sonra da vefat etmiştir. 19 Kasım 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan ölüm haberinde dün gece vefat ettiği ve cenazesinin 19 Kasım 1945 pazartesi günü Erenköy, Böceklik'teki köşkünden kaldırılarak öğle namazını müteakip Sahrayıcedid Camisi'nde kılınan cenaze namazıyla Sahrayıcedid Mezarlığı'na defnedileceği yazmaktadır (Cumhuriyet, 19 Kasım 1945: 4). Vefatının ardından, İstanbul Vakıflar Baş Mimarı Vasfi Egeli şu sözleri sarf etmiştir:

“Uzun zaman âmirim ve arkadaşım olan merhum Nihad Nigizberk her şeyden evvel yurt sever, iyi bir insandı. Mimar Kemalettin, Mimar Talât ve mimar Vedad gibi millî mimariye bağlı ve Evkaf ekolüne mensup güzide bir arkadaştı. Memlekete daha hizmet edebilecek bir çağda iken ölümü bizi çok üzdü. Kendisine rahmet, aile ve arkadaşlarına baş sağlığı dilerim (Egeli, 1948: 45).”

4. SONUÇ

Mimar Mehmed Nihad Nigizberk, II. Meşrutiyet'in ilanından, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süreçte mimarlık ortamının kavranması açısından oldukça önemli bir örnektir. Mimar Nihad Bey'in, Mimar Kemaleddin ile birlikte Heyet-i Fenniye'de geçirdiği zamanların, onun mimari kimliğinin oluşmasında önemli katkıları olmuştur. Kudüs'te serbest çalıştığı döneme dair fazla bilgimiz olmasa da, onun Mimar Kemaleddin Bey'in açtığı yolu izlediğini söylemek yanlış olmaz. Palas Oteli'ni de kendi ifadesiyle “milli mimarimizi klasik sanatlarımızın esaslarına sadık kalarak” inşa etmiştir.

Nihad Bey, Cumhuriyet yıllarında da Evkaf Nezareti'nde görev almayı sürdürmüş ve birçok yapının onarımını gerçekleştirmiştir. Bu onarımlar Cumhuriyet sonrasına tarihlense de Nihad Bey, kendi tanımıyla “Türk Mimari öğeleri”ni yapıların yeniden imal edilen bölümlerinde kullanmayı sürdürmüş, Kemaleddin Bey ve Milli Mimari'nin onun yaklaşımındaki tesirini, onarım çalışmalarına da

yansıtmıştır. Bu onarım çalışmaları üzerinden, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Osmanlı mirası yapılara olan yaklaşımı anlamak mümkündür. Vasfi Egeli, Nihad Bey'in Vakıflar Genel Müdürlüğü için inşa ettiği 26 adet yapıdan söz etse de, bu yapıların hangileri olduğu Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Başkanlık Osmanlı Arşivi ve dönemin mimarlık dergilerinde yapılan incelemeler sonucunda tespit edilememiştir.

Mimar Mehmed Nihad Nigizberk Evkaf Nezareti'ndeki çalışmaları ve Filistin'deki Harem-i Şerif ve Mescid-i Aksa onarımı sırasında edindiği bilgi ve deneyime dayanarak talep edilen bir mimar haline gelmiştir. Bu bilgi birikimini Cumhuriyet Türkiye'si'ne taşıyarak Mimar Kemaleddin'in "Tarz-ı Mi'mâri-i Osmanî" olarak adlandırdığı Milli Mimari üslubunun önemli bir temsilcisi olmuştur. Nihad Bey, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimari eğitimine başladığı yıllardan itibaren, günlük olayları not ettiği, içinde çalıştığı yapılara ait çizimler de bulunan defterler tutmuştur. Ağırlıklı olarak Osmanlıca tuttuğu bu defterlerin günümüz Türkçesine çevrilip yayımlanması, dönem ve kendisi hakkında daha ayrıntılı bilgilerin mimarlık tarihi ortamına katılmasına olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akbayar, N. (2018). **II. Meşrutiyet'in İlk Yılı: 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akay, Z. ve Ardiçoğlu, A. (2012). *İlk Mimarlık Bürolarının İzinde: Erken Cumhuriyet Döneminin İş Merkezi Karaköy*. Mimar.ist, 2012(46), 187-193
- Balmumcu, Ş. (1948). *Victor Adaman (1880-1948)*. Arkitekt, 1948(193-194), 46-47
- Barillari, D. ve Godoli, E. (1997). **İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları**. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Batur, A. (2003). **M. Vedat Tek: Kimliğinin İzince Bir Mimar**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cengizkan, A. (2008). *Mehmet Nihat Nigizberk'in Katkıları, Evkaf İdaresi ve Mimar Kemalettin*. Cengizkan, A. (Der.), Mimar Kemalettin ve Çağı içinde (ss. 177-208). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Egeli, V. (1946). *Mimar Nihat Nigizberk*. Arkitekt, 1946(169-170),44-45
- Ertuğrul, Z. (2007). *Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve Sanat Anlayışı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Eyice, S. (1995). *ELDEM, Halil Ethem. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 11, ss. 18-21). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Fıratlı, N. (1958). *Ethem Hamdi Eldem*. Türk Arkeoloji Dergisi, 1958(1-8),45.
- Gümüş, M.D. (2014). *Unutulmuş Bir Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarı: Semih Rüstem Temel*. İstanbul Araştırmaları Yıllığı, 2014(3), 227-234
- Günergun, F. (2008). *Osmanlı Mühendis ve Mimarları Arasında İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri*. Okay, C. (Der.). **Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Belgeleriyle** içinde (ss. 43-64). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Gürlek, A. (2012). **100. Yılında İzmir Milli Kütüphane**. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi.

- Göksel, A. E. ve Kunalalp, S. (1981). *Mimar Mehmet Nihat Niğizberk-Evkaf İdaresi ve Ulusal Mimari Akımı*. Atatürk ve Sanat Sempozyumu Bildirileri. İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- İnalçık, H. (2016). **Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuruyazıcı, H. (1999). İstanbul'un Unutulmuş Mimarları-2. İstanbul, (1999)29, 41-45.
- Mehmet Nihat (1931). *Palas Otel, Kudüs*. Arkitekt, 1931(3), 75-81.
- Neftçi, A. (2013). *Ali Talat Bey*. Restorasyon Yıllığı Dergisi, 2013(5), 151-154
- Neftçi, A. (2015). *Ali Talat Bey-2*. Restorasyon Yıllığı Dergisi, 2015(11), 80-86
- Okay, C. (2007). **Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, Belgeleriyle**. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti 15 Temmuz 1335/1919 1 Kânun-ı Sâni 1336/1920 Zamanına ait Heyet-i İdare Raporu ve Hulasa-i Hesabiye Cetvelleri ve Raporu ve Cemiyet Azâ-yı Asliyye ve Müntesibesi Esamisi. (1338/1920). İstanbul: Dar'ül-hilafeti'l- aliyye.
- Öğrenci, P. (1998). *19. Yüzyıl Özgün Konut Tipleri Bağlamında Sarıca Ailesi Yapıları ve Mimar C. Pappas ve Arif Paşa Apartmanı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve Restorasyon Programı, İstanbul.
- Sözen, M. ve Tapan, M. (1973). **50 Yılın Türk Mimarisi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şenyurt, O. (2012). **İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarisindeki Temsiliyeti**. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat** (1940). İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Uluçay, Ç. ve Karatekin, E. (1958). **Yüksek Mühendis Okulu: Yüksek Mühendis ve Mimar Yetiştiren Okulların Tarihi**. İstanbul: İstanbul Berksoy Matbaası.
- Yavuz, Y. (2009). **İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin, 1870-1927**. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.

İnternet Kaynakları

- [1] *İstanbul, çeşitli Anadolu şehirleri ve Şam'daki yapıların onarımına ilişkin ajanda*, 1909-1919, MNN_NB_08_601b-603a, Mehmet Nihat Niğizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, 25 Ekim 2020 tarihinde <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8317> adresinden erişildi.
- [2] *Yenidunia Alex.*, 1906-01-13, OFTY0025, SALT Araştırma, Kent Toplum ve Ekonomi Arşivi. 22 Kasım 2020 tarihinde <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/139352?mode=full> adresinden erişildi.
- [3] *Mühendis ve Mimar Cemiyeti salnâmesi için her bir üyenin kendi el yazısıyla özgeçmişi*, 1 Kanun-i Evvel 1336 (1920), TMDOC0003005, SALT Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi, 22 Kasım 2020 tarihinde <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/206678> adresinden erişildi.
- [4] *İstanbul, çeşitli Anadolu şehirleri ve Şam'daki yapıların onarımına ilişkin ajanda*, 1909-1919, MNN_NB_08_153b, Mehmet Nihat Niğizberk Mimari

Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi.
13 Ekim 2020 tarihinde

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/7419>

adresinden erişildi.

[5] *İstanbul, çeşitli Anadolu şehirleri ve Şam'daki yapıların onarımına ilişkin ajanda*, 1909-1919, MNN_NB_08_155a, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi.
14 Kasım 2020 tarihinde

libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/7422 adresinden erişildi.

[6] *Partenon, Atina, genel görünüm*, n.d., MNN_ALB08_phc_076, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. 5 Ekim 2020 tarihinde

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/9029/rec/2>

adresinden erişildi.

[7] *İskenderiye'den kent görünümü*, n.d., MNN_ALB04_phc_151, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. 5 Ekim 2020 tarihinde

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8736/rec/1>

adresinden erişildi.

[8] *Şam Süleymaniye Külliyesi, medrese avlusundan görünüm*, n.d., MNN_ALB18_phg_030, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. 3 Ekim 2020 tarihinde

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/9289/rec/3>

adresinden erişildi.

[9] *Sinan Mimaroğlu, Hüsnü Bey ve Mehmet Nihat Nigizberk diğer mimarlarla birlikte*, TMH0015002, SALT Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi. 2 Kasım 2020 tarihinde

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/199257>

adresinden erişildi.

[10] *Kudüs'te bir yapıya ait süslemelerin çizimleri. Çizimlerin önünde Cemal Bey, Hüsnü Bey, Mehmet Nihat Nigizberk ve Mimar Kemaleddin*, 1925, TMH0005001, SALT Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi. 2 Kasım 2020 tarihinde

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/199247>

adresinden erişildi.

[11] *Mehmet Nihat Nigizberk, Sinan Mimaroğlu, Hüsnü Bey, Cemal Bey ve diğer mimarlar Kudüs'te*, TMH0010, SALT Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi. 12 Kasım 2020 tarihinde

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/199252> adresinden erişildi.

[12] *Mescid-i Aksa Cami iç mekan restorasyonu*, n.d., MNN_ALB02_phc_105, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. 29 Kasım 2020 tarihinde

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8543/rec/36>

adresinden erişildi.

[13] *Palas Otel, Kudüs, inşaattan görünüm*, n.d., MNN_ALB18_phg_046, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. 28 Kasım 2020 tarihinde

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/9283/rec/19>

adresinden erişildi.

[14] *Laleli Cami, İstanbul, son cemaat yeri restorasyonundan görünüm*, n.d., MNN_ALB18_phg_116, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. 3 Ekim 2020 tarihinde <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/9386/rec/2> adresinden erişildi.

[15] *İstanbul ve Anadolu'daki çeşitli camilere ilişkin rapor, notlar ve çizimler içeren defter*, 1941-1948, MNN_NB_15_22a_58a, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. 3 Ekim 2020 tarihinde <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/5893> adresinden erişildi.